

о. Юрій Мицик
(Київ)

ПОЛЬСЬКІ РУКОПИСНІ ГАЗЕТИ – НОВИНИ З КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО (1670-1673 рр.)

У статті автор здійснив загальну характеристику та коротко прокоментував інформацію про події у Кам'янці-Подільському та на Поділлі 1670-1673 рр. у тогочасних рукописних газетах. Другу частину статті складає текст уривків з даних джерел, поданий у авторському перекладі на українську мову. В уривках йдеться про військово-політичну ситуацію в регіоні, грабежі цивільного населення, переміщення польських, козацьких, татарських, турецьких, молдавських підрозділів, сутички між ними. Кілька останніх документів публікації висвітлюють облогу та взяття міста турками.

Ключові слова: рукописні газети, новини, регести, Поділля, військові дії, грабежі, турки, облога.

У XVI-XVIII ст. в Речі Посполитій були дуже поширені фундаментальні (до 1000 аркушів) рукописні збірники всякої всячини («*silva rerum*», «*miscellanea*», «*varia*»), які містили у своєму складі різноманітні джерела: королівські універсали, сеймові промови й постанови, сеймові щоденники, публіцистичні трактати, реляції, вірші тощо, але найчастіше тут були представлені різноманітні листи, створені у більшості випадків польськими шляхтичами, які містили в собі військово-політичну інформацію (дані про військові кампанії, перебіг боїв, дипломатичні місії тощо). Нерідко дані особистого характеру скорочувалися і у такому вигляді (як вистові листи) вони поширювалися по всій Речі Посполитій і навіть за її межами. В інших випадках листи створювалися анонімно, тільки вказувалось з якого міста й коли були відправлені, але поширювалися аналогічно. Таким чином, створювалися «новини», що виконували роль сучасних газет і адресувалися широкому колу читачів. Пізніше вони стали друкуватися і так виникли перші газети. Цікаво, що вже в третій у світі друкованій газеті (1475 р.) йшлося про події в Україні: взяття турками Кафи.

Ще під час нашого першого стажування у Польщі (у 1978/1979 навчальному році) нашу увагу привернули три великі рукописні збірники, в котрих містилися листи й новини (понад двісті), які сповіщали читачів насамперед про події в Україні 1669-1675 рр., серед яких були й такі, що були створені у Кам'янці-Подільському або стосувалися цього міста. Однак автора даної статті тоді цікавив переважно більш ранній період історії України, тому я обмежився лише конспектуванням цих матеріалів. В такому вигляді вони надто довго лежали в архіві автора. В радянський період друкувати їх було практично неможливо, а пізніше посилилася економічна криза. Та й катастрофічно не вистачало часу і з'явилось значно більше проблем історії України,

які потребували оперативного висвітлення. Все ж низка документів були видрукувані або використовувались при написанні книг і статей, в яких висвітлювалися події доби Руїни. Тепер нарешті настала черга до публікації принаймні частини цих документів у вигляді реєстрів. Звичайно, реєстр не є повноцінною публікацією, однак це є певний крок у розширенні джерельної бази, тим паче, що за останні майже 40 років ніхто з дослідників нічого з матеріалів цих збірників не опублікував і навіть не використовував їх. До того ж ці реєстри будуть сприяти їх вивченню дослідниками і їхній подальшій публікації.

Автором вже подано до друку понад 70 новин (переважно зі Львова та Варшави, всі новини з Меджибожа) та вістових листів щодо гетьманату Дорошенка (у збірник, присвячений цьому гетьману), понад 10 новин про Сіверську Україну (в журнал «Сіверянський літопис») і, зрештою, тут подаються 35 листів та новин, писаних у Кам'янці або про нього. Вони вміщені у двох згаданих збірниках (Бібліотека Польської АН (далі – БПАН). – Відділ рукописів (далі – ВР). – № 1070 та Державний архів (далі – ДА) у Кракові. – Ф. «Зібрання Піночі» (далі – ЗП). – № 372). Відзначимо, що їхній зміст частково збігається, частина з них була опублікована ще у 1845 р. польським істориком Амброджієм Грабовським¹ і через його посередництво стала доступною дослідникам і була використана Д. Дорошенком, В. Смолієм та В. Степанковим². Листи й новини, видані Грабовським, у даній публікації не повторюються.

Отже, наводяться всі листи й новини створені у Кам'янці-Подільському і лише зрідка вони доповнюються іншими джерелами цієї ж категорії, які були створені в інших містах, але розповідають про події, пов'язані зі столицею Поділля. Всі ці документи збереглися у тогочасних копіях, тому у археографічній легенді ми не будемо вказувати того, в оригіналі чи копії дійшов до нашого часу певний документ. Іноді виникала потреба у поясненні: хто ховається за посадою (автори часто вказували тільки її), тому ми вказуємо ім'я цієї особи в дужках і курсивом.

Інформаційні можливості наведених листів і новин досить великі. Насамперед, вони дають досить ґрунтовну картину (навіть рукописні новини, які збереглися в складі цих збірників, фіксують ситуацію у 1671 р. майже щотижня) воєнно-політичної ситуації і бойових дій на Поділлі і самому Кам'янці-Подільському та навколишніх селах, які в той час змінювалися як у калейдоскопі. Не слід забувати, що в цей час йшла підготовка до турецького наступу на Україну і тому новини буквально насичені даними про військові дії: наскоки ординців; переміщення польських та козацьких військ, також турецьких, молдавських і валаських; страждання населення, яке грабувалося й забиралося в неволю; дипломатичні заходи сторін. Згадується діяльність конкретних державних і військових особистостей: гетьманів України, в першу чергу Петра Дорошенка та Михайла Ханенка, також відомих козацьких полковників і кошових отаманів, як от – Іван Сірко, Остап Гоголь, Михайло Зеленський; королів і воєначальників Речі Посполитої – король

Михайло Вишневецький, коронний маршалок, польний, потім великий коронний гетьман і король Ян III Собеський, герої трилогії Генрика Сенкевича, наприклад Володийовський, подільська шляхта, кримські хани та мурзи, молдавські господарі тощо. Іноді в цих новинах зустрічаємо дані і щодо самого Кам'янця-Подільського та його околиць: ремонт фортеці та його вартість, відправлення за відомостями шпигунів, інформація про купців і торгівлю волами з Гданськом, ярмарки, зв'язки з Молдавією, дії опришків. Не менш важливі дані про те, якою інформацією володіли жителі Кам'янця-Подільського про події в Поділлі та за його межами.

Сподіваємось, що дана публікація буде сприяти інтенсивним архівним пошукам у Польщі і публікації згаданих документів у повному обсязі. Ці ж регести будуть орієнтиром в процесі архівного пошуку науковцями. Також вбачаємо у цій публікації джерело для краєзнавчих досліджень. Вже давно ведуться розмови про створення тому джерел до історії старого Кам'янця-Подільського. Наразі втілюється в життя подібна ідея щодо сусіднього Меджибожа, де завершується підготовка збірника «Старий Меджибіж», який має стати цінним зібранням джерел з історії столиці Поділля. Сподіваємось, що дана публікація прискорить створення аналогічного збірника, присвяченого минулому Кам'янця-Подільського.

Примітки:

1. Ojczyste spominki ... Ambrożego Grabowskiego. – Kraków, 1845. – Т. 2.
2. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк, 1985. – С. 314-316 та ін.; Смолій В. Петро Дорошенко / В. Смолій, В. Степанков. Богдан Хмельницький. Політичний портрет. – К.: Темпора, 2011. – С. 214-216, 266-268.

* * *

№ 1

1670, березня 11. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Пишуть з Молдавії, що нібито козаки посла молдавського господаря Тродана, що з Мечим був посланий з Ясс (бо чауш від турецького султана став у Яссах) мали стратити, але це ще непевне. Султан наказав брати у Молдавії по 500 коней, чого раніше не було. «Гоголя теж чомусь взято до Дорошенка в Чигирин, а що з ним буде діятися, почуємо».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 194)

№ 2

1671, квітня 11. – Білгород. – Лист невідомого до шляхтича Мислішевського.

Відомість, що турки йдуть в Поділля з козаками й татарами, будуть за 2-3 місяці.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 44)

№ 3

1671, квітня 16. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Татари з козаками були під Дунаївцями в четвер уже тиждень, у минулий вівторок були під Кам'янцем у Братківцях, Кальчеївцях, нарубали людей, забрали бидло й вівці. Довго стояли у засідці, сподіваючись, що хтось вийде з Кам'янця. З Молдавії: у цьому році турків не чекають, тільки хана зі всією ордою й козаків. Однак у Яссах було проголошено, «щоб жоден селянин не насмілювався засівати збіжжя між Прутом і Дністром, бо з цього не буде жодної користі, особливо в тих місцях, де Осман стояв на Хотинську війну. Білгородська орда скрізь стоїть над Дністром від Могилева до Долови, а сам Сефер Кази – стоїть у Могилеві.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 44)

№ 4

1671, квітня 21. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Як і раніше, так і тепер повідомляю вашій мості, що у нас грасує гультайство опришки, села й містечка не тільки коло Бару й Меджибожа, але й біля нас в милі від Кам'янця грабують людей, забирають в неволю, беруть бидло. Білгородська й буджацька орда була у нас, була велика тривога. Вони пограбували кілька сіл в милі від Кам'янця, декількох селян покалічили, інших вбито. Вчора дали знати, що вони напали на містечко Шаравку під Зіньковим і там його повністю пограбували, захопили якусь пані Дульську з дочкою. Турки готуються з татарами (білгородською, буджацькою, ногайською ордами). За два місяці мають бути в Україні, наміряються під Білою Церквою поставити залогу. Турок хоче татар й козаків пустити на моравські і чеські кордони, маючи прикордонні міста нашого Підгужа, хвіст. Тепер боюся, щоб він сам, укріпивши хвіст, не захотів йти до голови, до Кракова, бо цей зрадник «звик возом гнатися за зайцем, а ніколи не вдарить туди, куди наміряється». Треба мати пильне око на нього. Хану султан повідомив, що про війну з Угорщиною, а тут орда з козаками плондрує Поділля. Ханенко з кримською ордою мав обложити Дорошенка і тому ту орду, що була коло Могилева з козаками треба рушити в Україну. Але бачу, що вони тягнуть час коло вас, беруть воли, корови, вівці.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 45-46)

№ 5

1671, травня 6. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Повідомляю про те, що турки, татари, козаки підуть під Кам'янець, будуть міст на «чайках» на Дунаї. Купці кажуть, що турки підуть і далі, але це сумнівно. Щоденно і постійно опришки коло Кам'янця грасують, внівеч всі села обернули. Нема ніде й жодного селянина і жодного плуга на ріллі. Хотіли селяни самі зі-

братися і дати відсіч, потім шляхетська кіннота з полком драгун пана Бокуна діяла про опришків, але безуспішно. Мусять селяни терпіти сильний гніт.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с.58-59)

№ 6

1671, травня 16. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Татари були під Дунаївцями, забрали бидло й вівці, а сьогодні у милі від фортеці багато зла вчинили і не має тих, хто б рятував.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 60)

№ 7

1671, травня 16. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Неприятель щоденно нападає, забирає бидло й людей, а «врешті гультайство селяни з кількадесят татар сьогодні напали під саме містечко, забрали бидло і коли б хотіли, то вдерлися б в місто». Нікому боронити. «Заплакати б тепер над нашою подільською справою, а колись бували найкращі і найвойовничіші люди». Щоденно неприятель буває в милі-двох від нас, а у нас немає жодної обережності «кожен собі пан, нікого не хочемо слухати, один гине, у нього забрали бидло, спустошили маєтність, а другий тішиться з цього».

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 60)

№ 8

1671, травня 30. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Татари у невеликій кількості не тільки забрали у наших убогих купців кілька стад волів, приготовлених на продаж в Гданську, але навколишні села біля Гусятина, Язлівця, Ягельниці, Микулинець, врешті за Збаражем (?) (Вгагаžет) аж коло Залізців з доброю здобиччю (?) і ясиром вернулися під Кальник і до Могилева. Челядь пана Володийовського схопила одного значного молдаванина у двох милях від Кам'янця. Він сказав, що заради Дорошенка скинули кримського хана (*Адиль-Гірея – Ю.М.*), а поставили нового (*Селім-Гірея – Ю.М.*). Пана Росчина з Бару з малим супроводом заскочило козаків, але наші їх і розбили, тільки їхній вождь Княшка був поранений в шию і руку втік з двома козаками в Могилів. Брацлавський полк і давня орда залишаються під Кальником, а свіжої орди 5 000.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 67)

№ 9

1671, червня 7. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Могилівський полковник Бускевич прислав фасцикул актів до короля і до князя від пана Рачковського з Чигирина. Не знаю, що там, відсилаю до короля.

7 червня кілька тисяч турків перейшло Дунай і мабуть пішли до козаків. Але нам досить орди й козаків. Якщо третина могилівського гультяїства з кількадесят татар ціле село добряче повоювали, що ж буде, коли наступить вся потуга. Те, що пан Рачковський в Україні і пише, що хоче прихилити козаків до Польщі, тому не треба вірити.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 72)

№ 10

1671, червня 17. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

З Хотина повідомляють, що молодий Дорошенко (Андрій – Ю.М.) став табором між Копитівкою і Тульчином із своїми полками (Брацлавським, Уманським і Кальницьким). Це підтвердив лист від подільського полковника Бускевича до хотинського пиркалаба, в котрому пише, що має отримати допомогу від Григорія Дорошенка.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 74-75)

№ 11

1671, червня 22. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

У Криму новий хан Селім-Гірей, а візиром став Суппан Кази Ага, калга-солтан і нурадин-солтан ті, що були під Підгайцями. В селах білгородський Свін Кази (Swin Kazi) мурза старшим. Йому наказано йти додому з 6 000 орди, бо білгородська орда цілком повернулась під владу нинішнього хана.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 76)

№ 12

1671, червня 26. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Пан Сильницький погнався за ордою аж на Янчариху по лісах, горах вдерся в Подністров'я – «резиденцію всіх опришків, злодіїв і щоденних наших неприятелів». Певне містечко могилівське і все передмістя з населенням у 150 домів, в котрих мешкало по три господаря, і навколишні села вогнем і мечем пустошив, людей, як і козаків, посполиту челядь, навіть жінок і дітей нищив, їхня кров текла до Дністра, як і в ставок. Це було в середу 17 червня. Тепер повернулися із здобиччю, набрали бидла і овець, а саме місто спалили. І саме б місто могли взяти, тільки не мали артилерії й піхоти для облоги. На другий день барські хоругви знову напали, вище Могилева вирубали села, набрали велику здобич і повернулись, контролюють шляхи. Могилів у великому страху, втікають з усього Поділля й Могилева до Молдавії і Могилів може бути в наших руках, якщо наші цього захочуть. Козаки послали до силістрійського паші за допомогою, але він про це й не думає. Молдавська земля в страху, пильнує, щоб люди з Подністров'я не втікали до Молдавії. У цей час був ярмарок в Могилеві, У Молдавії

був великий з'їзд іноземців з товарами, котрі там були із стадами і бидла було більше, ніж звичайно. Наші б це захопили, якби переправились, бо тікали всі торговці наголо.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 80)

№ 13

1671, липня 16. – Кам'янець-Подільський. – Лист шляхтича Мислішевського до невідомого.

Про орду маємо пересторогу з Ясс, що хан має вирушити з усією потугою. Є нова відомість, що проти Сорок під Цикинівкою (Сукіповка) переправилося понад 2 000 орди, вони пішли до Брацлава, а більша частина орди переправилася нижче Сороки.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 87)

№ 14

1671, липня 26. – Кам'янець-Подільський. – Лист шляхтича Ярмолинського до невідомого.

Прийшла відомість з Бару, що орда стала неподалік Кокочинець під Шаргородом, а тут недавно брала ясир близько від нашого табору. Знову прибуло свіжої орди кілька тисяч і козацький табір там став. Хан з Дорошенком йде до Бару. Дорошенко не тільки від орди має добру надію, але й від Порти швидкі підкріплення. Дорошенко став вести переговори з Ханенком, котрий йому з кримською ордою обіцяє цілком погодитися і бути наказним гетьманом. «Все це веде вітчизну до більшої руїни, бодай того не було». Так багато було послано шпигунів з Кам'янця і з Бару, котрі пильно перестерігають, щоб сиділи не в містечках, а в замках. Ясир взятий біля Язлівця, шляхта і посполиті увесь вирубала.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 92)

№ 15

1671, серпня 10. – Табір коронних військ під Кам'янцем-Подільським. – Новина.

Неприятель пішов вглиб України. «Язики» кажуть, що Дорошенко з Свінказі мурзою, котрий нас плюндрував, стоїть під Животовим у милі від Вінниці.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», №372, с. 96)

№ 16

1671, серпня 11. – Табір коронних військ під Кам'янець-Подільським. – Лист Яна Собеського, коронного маршалка, до коронного під канцлера Анджея Ольшовського.

Польний гетьман (Дмитро Вишневецький – Ю.М.) під Кам'янцем. Зараз татари пішли за Буг. Говорить про Кам'янець: не знаю, «з чого почати ремонт такої великої руїни..., бо цей новий

замок згідно з думкою інженерів є гробом (grobet) старого й всього міста». Замок коштував 180 000, а 200 000 треба відкласти на боеприпаси фортеці.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 367)

№ 17

1671, серпня 14. – Львів. – Новина.

«Язики» говорять, що Дорошенко з Свінказі мурзою, котрий нас плаундрував, стоїть під Животовим у милі від Вінниці. Там чекає наказу хана котрий давно б виступив, але його стримує ребелія ногайців. Боїться хан і донських козаків і Многогрішного, котрі вже нападали на Іслам-город і коло Очакова вчинили велику шкоду. Господь Бог боронить нас від неприятеля.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 95)

№ 18

1671, серпня 18. – Табір коронних військ під Кам'янцем-Подільським. – Новина.

Посол від Ханенка прибув з листами до короля, просить допомоги проти Дорошенка. Йому дали відповідь, що не готові вирушити проти нього, бо його підтримує Туреччина. Послав до калмиків, щоб напали на Крим, на що ті погодилися. У Ханенко стало 4 000 калмиків. Про Дорошенка знає, що він вирушив на Волинь з дуже малим військом (не більше 7 000) козаків і татар.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 101)

№ 19

1671, серпня 22. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Скшетуський напав на орду (1500 чоловік) і Григорія Дорошенка. Вони грасували коло Бару і Синявки, поклали кілька сот трупом, а 9 татар і кількох козаків взяли живцем, яких Скшетуський відіслав до гетьмана (Яна Собеського – Ю. М.). «Язики» свідчать, що Дорошенко стоїть під Білою Церквою з кількома тисячами білгородської орди, що грасувала коло Язівця, та козаками, чекав більшої потуги. Двічі штурмував Білу Церкву. Вчора взяв 4 гарматки і по 6 возів з кожної хоругви для табору, рушив з усією кіннотою і має стати коло Бару.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 105)

№ 20

1671, вересня 10. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Дорошенко з певними козацькими полками стоїть під Ставищами. Нурадин-солтан на допомогу їм з наказу султана посилає перед собою 2 000 орди, з котрою і з давньою ордою відправляє Дорошенко наказного гетьмана Воронченка, щоб міг

притримати військо під Баром, поки Дорошенко не з'єднається з нурадин-солтаном і не підійде до нашого війська. Молдаванам і валахам наказано йти на допомогу козакам; молдавський господар відмовлявся, однак наказав збиратися, як тільки підйдуть валахи, Надіються, що він підійде 15 вересня. Наказано всім на три місця привезти провіанту, щоб брали провіант з собою. Чули від молдаван (що дай Боже) підемо на допомогу Дорошенку, але поможемо полякам бити козаків. Хана кажуть не сподіватися. В Азії турок має що робити, бо це певно, що араби сплюндрували Магометів гроб, а їм дають допомогу перси, докучаючи туркам з іншого боку. У Криму заворушення.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 128)

№ 21

1672, березня 10. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Посли Ханенка прийшли вчора до пана підляського (*каштеляна Станіслава Кароля Журецького – Ю.М.*), просячи, щоб він сконцентрував війська, маючи шанс розбити орду, котрої небагато. Є наказ, щоб 19 березня збирати хоругв біля Летичева. Привезли автентичні універсали Дорошенка, котрими бунтує козаків Ханенка і чернь, щоб збиралися до нього, а не до Ханенка, обіцяючи їм свою милість. «Хінкула, як свого свата, Сірко (бо свою дочку за Сіркового сина видав) посадив на молдавському господарстві, так чути». Регіментар пан підляський після прислання послів Ханенка до Кам'янця, через котрого він дає знати, що чернь Дорошенка забила двох своїх полковників Ганібала (*Hanibyle*) (*Жеребила – ? – Ю.М.*) корсунського [і] Гамалію паволоцького, також і корсунського писаря. Орду по містах не пускають зовсім, прислали до Ханенка, просячи про якнайшвидшу допомогу, також і до пана Пива, щоб той якнайшвидше наступав до Корсуня. Після прислання послів Ханенка пан підляський пішов з військом в Україну, але спочатку пішло якнайшвидше кілька хоругв, бо так просив Ханенко. Також був у Ханенка Кияшко і збирає військо в Черневцях (*Черніївцях – Ю.М.*); він перейшов на наш бік і вчинив присягу на вірність королю перед Ханенком. Гоголь з Костянтином пішли з Ясс з господарем Дукою до Валахії. Чутка, що турецького війська начебто 12 000 мало перейти Дунай, але дуже нужденне військо, ледь не повернулося. Польське військо рушило і мало стати вчора під Летичевом (?).

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 474)

№ 22

1672, травня 21. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Пишуть, що молдавські бояри послані до господаря, повернулись до султана.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 498)

№ 23

1672, травня 26-червня 3. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

25 травня в суботу перед вечором прийшов до нас під місто регімент пана Денгофа, Майор з цього регіменту сказав, що в 8 милях від Рашкова в Тягині (?) бачили 6 000 турків, котрі були у такому страху, що не тільки вдень, але й вночі мали осідланих коней. У Рашкові Ханенко обложив Зеленецького з кількома сотнями козаків. 22 травня прийшла відомість від вірменина, що спіймали француза, колишнього полоненого турків. Пан регіментар підляський з кількома хоругвами стоїть під Кальником, але Кальник борониться.

3 червня відправилось посольство від Ханенка і Уманського полку.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 498-499. Другий список цієї новини (під 26 травня) зберігається в ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 224)

№ 24

1672, червня 25. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського хорунжого Войцеха Гумецького.

Від пана підляського з України маємо відомість, що кримський хан помирився з черкесами і обіцяв прийти до нас, як тільки перепочинуть коні. До Халіл-паші відправив одного мурзу з упоминком – черкескою. Котрого мурзу козаки на Коцюбіївом (Koczubeje) (сучасна Одеса – Ю.М.) напали, самого мурзу вбили й писаря Ханенка, а інших живцем взяли. Цих тоді Ханенко послав до короля з великою сумкою (?) листів, в котрих інформує про наміри неприятеля. «Сірко за Дніпром з ув'язнення звільнений, став задніпрським гетьманом».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 508)

№ 25

1672, липня 25. – Під Кам'янцем-Подільським (?). – Різні новини з боку турків.

25 липня візир став на Цоцорі.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 526)

№ 26

1672, липня 31. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського генерала М. Потоцького до Прусиновського, регіментаря війська під Гусятином.

Сповіщає про дії турків, про ситуацію в Кам'янці-Подільському.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 526)

№ 27

1672, липня 30. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Вчора була велика тривога. Пан Мислашевський поїхав до свого села Малиновиць, а там мчали на конях молдаване з чемерисами за бидлом. Один молдаванин схопив коня, побачивши поляків і втік від погоні до Кам'янця. Стрільянина. Через яку вчинилася тривога в замку. Кілька хоругв помчали за молдаванами, які полишили бидло і переправилися через Дністер. Частина з них загинула чи втопилася. Наші взяли «язика».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 527)

№ 28

1672, липня 30. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Поляки напали на молдаван, котрі втекли, покинувши бидло, переправилися через Дністер. Частина з них втопилася в Дністрі. Наші взяли «язика», якого допитали. Він свідчить, що військо турків піде під Кам'янець.

(ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, с. 241)

№ 29

1672, після 30 липня. – Кам'янець-Подільський (?). – Конфесата (протокол допиту) полоненого молдаванина.

Родом з Бакова (Вакова) з-за Романа від угорського кордону, прийшов до Хінкула, бо має при ньому рідного брата, якого звать Костянтином. Того затримав Стехар, трое поїхало до Хінкула. На цей бік перейти й напасти їм наказав Кантемир, що був головним над ними. Було в загоні 12 хоругв, 180 молдаван і 20 чемерисів. Старший був Стехар, а другий – Мирон Хидевенко (Chizdewenko, Chudewenko). У візира на Цоцорі 200 000 війська, у господаря – 2000 молдаван, 400 чемерисів, 500 семенів валахів. Всього – 3000. Він чув, що поляків розбили в Україні, потім і орду розбили. На них (орду) вночі вдарив Сірко. Начебто пішли назад. Така новина прийшла до господаря.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 527. Другий список цієї конфесати знаходиться в ДА у Кракові, ф. «ЗП», № 372, арк. 527)

№ 30

1672, серпня 3. – Кам'янець-Подільський. – Лист Войцеха Гумецького до підляського каштеляна Станіслава Кароля Журецького.

3 серпня султан став під Хотиним і йде до Кам'янця. Пан підляський писав, що хоче з тилу турбувати ворога разом з Ханенком. Тільки чекає московського війська, котре вже переправилося. 3 серпня відправили до короля двох яничарів, які були схоплені. Вони розповіли: на яку війну йде султан і його військо. «Це ту-

рецькі люди, але як євреї, не мужні, не витривалі на голод, покладаються тільки на одних татар та яничар. Отже, сподіваємося цілком певної облоги».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 528)

№ 31

1672, після 20 серпня. – Кам'янець-Подільський (?). – Новина про Кам'янець-Подільський.

17 серпня. Султан підступив під Кам'янець.

18 серпня. Детальний опис шестигодинного штурму турками Кам'янця. У ньому брали участь й козаки Дорошенка. Обложені поклали кілька тисяч ворожого трупу. Турки стріляли з гармат, завдали місту шкоду.

20 серпня. Султан відступив під Китайгород, чемерисів і трохи орди послав під Скалу. «Потім валаському господарю Дуці, котрий його сюди закликав, наказав обдерти з нього шкіру, а господарство віддати іншому». Розповідається про нового господаря. Наших 2 000 чемерисів перейшло на бік турків. «У п'ятницю «язик» був доставлений до Львова. Цей сказав, що пан піддяський з Сірком і Ханенком пішов до Білої Церкви».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 534-534 зв.)

№ 32

1672, після 4 вересня. – Львів. – «Недобрі новини про Кам'янець».

4 вересня. Прийшла відомість зі Львова. Пан чернігівський каштелян писав зі Стрягина 23 серпня, що турки напевно взяли Кам'янець. Про це він дізнався від полоненого турка. Це підтверджують новини зі Збаража, також від схоплених роз'їздом трьох турків, з котрих двох привезено до короля.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 536)

№ 33

1673, лютого 16. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Вчора прийшли два листи від Ханенка й Пива, писані до Сірка. Хоч козаки схиляються до нас, однак поки не побачать християнської потуги не перейдуть, залишаться з турками.

«Татар багато (?) загинуло в Польщі, так самі мурзи, як і обидва господаря, мені самому одностайно і правдиво повідали і покоеві [слуги] Дорошенка. Гоголь і полковники були в моєму домі і розповідали різні речі».

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 606-606 зв.)

№ 34

1673, травня 2. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Відомість прийшла, що турки під Рашковим наказали будувати міст через Дністер, чому спробують перешкодити козаки,

«бо Зелінський, Лисиця й інші хочуть бути добрими [нам], вважавай кожного тижня маю з ними нараду, а щоденно під присягою з усім Поділлям». З Молдавії нема спокою.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 627)

№ 35

1673, серпня 4. – Кам'янець-Подільський. – Новина «від гідної людини».

Адиль-Гірей – солтан вийшов в Україну. Дорошенко на Росаві переписав 3 000 козаків. Гусейн-паша з 4 000 молдаван, валахів та іншими підкріпленнями пішов під Львів.

(БПАН. – ВР, № 1070, арк. 634 зв.)

Yuriy Mytsyk

POLISH HANDWRITTEN NEWSPAPERS – NEWS FROM KAMIANETS-PODILSKYI (1670-1673)

An author did in general outline description and also shortly commented in the article information about events in Kamianets-Podilskiyi and on Podillya in 1670-1673 in the handwritten newspapers of that time. The second part of the article is made by the fragmental text from these sources, which was translated by the author into the Ukrainian language. These fragments narrates about military-political situation in the region, robberies of civil population, moving of Polish, Cossacks, Tatar, Turkish, Moldavian troops, military conflicts between them. A few last documents of publication explain a siege and taking of town by the Turks.

Key words: *handwritten newspapers, news, regests, Podillya, military operations, robberies, Turks, siege.*

о. Юрий Мыцык

ПОЛЬСКИЕ РУКОПИСНЫЕ ГАЗЕТЫ – НОВОСТИ ИЗ КАМЕНЕЦ- ПОДОЛЬСКОГО (1670-1673 гг.)

В статье автор сделал общую характеристику и коротко прокомментировал информацию о событиях в Каменец-Подольске и на Подоллии в 1670-1673 гг. в тогдашних рукописных газетах. Вторую часть статьи составляет текст отрывков из данных источников, поданный в авторском переводе на украинский язык. В них говорится о военно-политической ситуации в регионе, грабежах гражданского населения, перемещение польских, казацких, татарских, турецких, молдавских подразделений, столкновения между ними. Несколько последних документов публикации освещают осаду и взятие города турками.

Ключевые слова: *рукописные газеты, новости, регесты, Подолия, военные действия, грабежи, турки, осада.*

Отримано: 15.09.2015.